

УДК 378:14

DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-3-16-25

Берковський В. Г.

кандидат історичних наук, PhD
доцент кафедри сценічного мистецтва і культури
Київського національного університету технологій та дизайну
berkovskyi.vh@knutd.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2349-9687

Бурназова В. В.

кандидат педагогічних наук, доцент
завідувачка кафедри сценічного мистецтва і культури
Київського національного університету технологій та дизайну
burnazova.vv@knutd.edu.ua
orcid.org/0000-0001-9678-8901

**ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ЗАГРОЗИ ЕКСПЕРТИЗИ
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ПРОЄКТІВ**

У статті порушується питання епістемологічної (тобто пізнавальної) обґрунтованості експертного прогнозу щодо реалізованості та успішності мистецького проєкту, особливо за умов, коли проєкт ще не реалізований і не має наочних результатів, адже на відміну від технічних або соціальних проєктів, не завжди піддається лінійній оцінці. Автори аналізують, як інституційна доброчесність експертного середовища впливає на довіру до культурної політики загалом та результати грантових конкурсів зокрема. Наведено огляд підходів до етичного регулювання експертизи у європейському науково-культурному контексті, зокрема на основі документів Singapore Statement on Research Integrity та European Code of Conduct for Research Integrity. Запропоновано принципи формування етики рецензування в сфері культури, орієнтовані на підвищення прозорості, фаховості та відповідальності експертів, а саме практики анонімного рецензування, декларування конфлікту інтересів, розширення складу експертної ради з урахуванням фахівців із різних мистецьких напрямів. У висновках підкреслено потребу в розробленні національних етичних кодексів для експертів у сфері культури аналогічно до наукової сфери та запровадженні інституційних механізмів превенції порушень етики.

Розв'язання проблеми етики експертної діяльності в культурі вимагає комплексного підходу, що поєднує нормативне, інституційне та освітнє регулювання. Ключовими завданнями найближчого часу мають стати: формування публічної етичної рамки для оцінювання культурно-мистецьких проєктів, розроблення інструкцій з етичної поведінки експертів, підвищення прозорості конкурсних процедур та запровадження механізмів апеляції. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз кейсів успішної та провальної експертизи в культурній сфері, а також вивчення зарубіжних моделей етичного саморегулювання в експертних спільнотах.

Ключові слова: експертиза проєктів, етика рецензування, культурно-мистецький проєкт, інституційна доброчесність, грантова підтримка, упереджене оцінювання, оцінка інноваційності.

Постановка проблеми. В умовах зростання ролі культурних і креативних індустрій як рушіїв соціального й економічного розвитку, а також активного залучення державних і міжнародних донорів до фінансування культурних ініціатив, особливого

значення набуває питання доброчесності експертного оцінювання мистецьких проєктів. У процесі грантового розподілу ресурсів експерт виступає ключовою фігурою, що впливає не лише на долю конкретного проєкту, а й на формування загального культурного середовища. Водночас механізми оцінювання в цій сфері часто залишаються вразливими до суб'єктивізму, конфлікту інтересів, фаворитизму, що породжує сумніви у легітимності експертних висновків та підриває довіру до системи підтримки культури загалом. Проблема етики експертизи постає як важливе міждисциплінарне завдання, що має як теоретичний, так і прикладний характер, оскільки стосується не лише мистецтвознавства чи культурології, а й сфер управління, філософії, права та політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання етичної відповідальності експертів широко розглядаються в контексті наукової доброчесності, зокрема в документах *Singapore Statement on Research Integrity* (2010) та *European Code of Conduct for Research Integrity* (2023), які закладають базові принципи рецензування: об'єктивність, незалежність, прозорість, відсутність конфлікту інтересів. У вітчизняному контексті окремі аспекти експертизи культурних програм досліджуються у працях О. Гриценка, В. Ігнатова, І. Ліхового, І. Плехова, однак їх фокус переважно зосереджено на змістовій ефективності грантів або нормативно-правових засобах регулювання. Етична складова експертної діяльності в царині культури, особливо в художніх практиках, залишається недостатньо розробленою. Значний пласт європейських і міжнародних досліджень (D. Stark, H. Becker, B. Frey) акцентує увагу на соціальній природі оцінювання в мистецтві, зокрема на механізмах «інституціоналізації смаку» і культурному капіталі, які впливають на експертні рішення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність окремих підходів до обґрунтування експертної оцінки у сфері культури, недостатньо розробленими залишаються питання епістемологічної легітимності прогнозу мистецької цінності, а також моральних ризиків, що виникають при оцінюванні інноваційності та творчого потенціалу. Водночас практичне запровадження принципів прозорості часто не супроводжується етичними стандартами рецензування, що створює ризики для суб'єктивного або навмисно упередженого ухвалення рішень.

У контексті розвитку грантової інфраструктури в Україні, розширення можливостей фінансування культурних ініціатив і зростання конкуренції між проєктами особливого значення набуває прозорість та етичність експертного оцінювання. Водночас, механізми рецензування мистецьких і креативних проєктів часто виявляються вразливими до суб'єктивізму та неформального впливу. Відсутність усталеної етики експертної діяльності в гуманітарній сфері може призводити до недовіри до інституцій, демотивації ініціаторів проєктів і дискредитації самої ідеї відкритої підтримки культури. Тема є надзвичайно актуальною в умовах реформування культурної політики, євроінтеграційних процесів та посилення ролі культурної дипломатії. Саме виявлення та систематизація основних етичних ризиків, пов'язаних з експертним оцінюванням культурно-мистецьких проєктів, а також обґрунтування принципів, які можуть забезпечити легітимність і доброчесність експертизи у цій сфері стало метою цього дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. В індустріально розвинутих суспільствах значна частина державних бюджетів на дослідження виділяється через конкурентну рецензію проєктних пропозицій. Цей популярний спосіб розподілу фінансування неодноразово піддався критиці за те, що він не дає тих результатів, які він мав надати. Зокрема, на це вказують у своїх дослідженнях Сюзен Гутріє, Йоана Жіга, Стівен Вудінг [14, с. 1335], Данієл Герберт, Адріан Барнетт, Філіп Кларк, Ніколас Гваес [16, с. 1-6] та інші дослідники рецензування та експертизи проєктів в різних сферах і галузях проєктної діяльності. Доказова база, зібрана даними дослідниками, чітко показує, що рецензування грантів коштує дорого, що рейтинг, який воно створює, не є дійсним і що воно не сприяє появі та підтримці нових поглядів.

Враховуючи вирішальну роль культурно-мистецької експертизи у грантовому менеджменті напевно слід було б очікувати, що саме експертність є підґрунтям надійного та ефективного відбору найкращих проєктів. Однак, опрацьовані нами літературні джерела щодо фінансування грантових проєктів, в першу чергу західно-європейських дослідників, чітко показує існуючу багаторічну дискусію щодо цього. Наприклад, Девід Каплан, Ніколя Лацетера та Целія Каплан, критикуючи систему експертного оцінювання, на основі математично вирахованого рівня точності вказують, що для реальної усебічної оцінки рівня якості одного грантового проєкту необхідно залучити не менше 40 тисяч рецензентів, а не 4-5, як це зазвичай практикується. Оскільки, «4 незалежних рецензенти можуть забезпечити статистичну легітимність лише за умови, що всі експерти нададуть, по суті, однакову оцінку. В умовах коли оцінювання буде не однозначним та міститиме оціночні неспівпадіння, коли потенційно трансформаційних ідей буде більше 4, невелика чисельність експертів призведе до появи ненадійних посередніх оцінок» [17, с. 2]. Як результат, низька надійність експертних оцінок передбачає низьку придатність, а також неможливість/нездатність експертів передбачити результативність та успішність розглядуваної проєктної заявки. Наприклад, як показує світовий досвід, в тому числі й досвід Українського культурного фонду, між експертною оцінкою проєкту та його можливим успіхом та впливом на суспільство, в тому числі й мистецьку спільноту, кореляція або відсутня, або майже непомітна. Більш того, оцінка діяльності експертних рад практично усіх вітчизняних фондів є доволі невтішною – експертні ради погано справляються з оцінюванням успішності та результативності проєктів.

В цьому контексті важливою епістеміологічною проблемою є питання щодо типів знань та сенсів, які генеруються проєктами, що фінансуються через систему експертного оцінювання. Зокрема, попри те, що значна кількість грантових установ та організацій підкреслюють, що метою їхньої діяльності є підтримка інноваційних продуктів, в тому числі інноваційних культурних продуктів, результати аналізу проєктних експертиз показують, що експерти часто віддають перевагу консервативним та усталеним поглядам на ті чи інші сфери/ проблеми/ питання і повністю відкидають радикально нові ідеї [14, с. 1335].

Ця епістеміологічна проблема, напевно, не мала б сенсу, якщо не враховувати час, який витрачають заявники на підготовку та написання проєктних заявок. Наприклад, згідно з дослідженнями представленими Стійном Коніксом, Андреасом де Блоком та Крістом Вайсеном в середньому заявники витрачають щонайменше 4 години на тиждень для написання грантових заявок [13, с. 4-5].

При цьому маємо вказати, що якщо епістеміологічні недоліки системи рецензування проєктних заявок неодноразово ставали об'єктами прискіпливої уваги, як вчених, так і громадськості, то етичні проблеми пов'язані з рецензуванням, на жаль, мало досліджені. І це за тих умов, коли, на думку дослідників, система рецензування грантових проєктів, особливо анонімна система, по суті, спонукає рецензентів/експертів до поведінки, яка порушує моральні цінності та норми, яким, згідно з відомими моральними кодексами поведінки, повинні відповідати експерти, фінансові агентства та інші зацікавлені сторони проєктної експертизи [13, с. 2]. Наприклад, етичною проблемою яскраво вираженою в експертизі проєктів є так звані «кумівство» або «фаворитизм». Слід зазначити, що ці терміни і явища не є виключно вітчизняним українським винаходом, а масово представлені й у західноєвропейському та північноамериканському експертному середовищі [14, с. 1335]. Так, наприклад, в звіті Національної академії наук США за 2017-2018 роки зазначено, що «схеми фінансування та організації, які виникли впродовж останніх кількох десятиліть у Сполучених Штатах, створили середовище, яке характеризується елементами, пов'язаними з шахрайством, низьким очікуванням успіху».

Щоправда в окремих моментах спонукання до етичних порушень варто розглядати не як систему тиску, а як систему стимулів, які підвищують ризики того, що

окремі грантоотримувачі будуть діяти неетично, насамперед тому, що морально сумнівна поведінка збільшує шанси на отримання гранту. З іншої сторони, застосування чи виконання не завжди моральних настанов зі сторони грантодавача впливає на те, який проєкт буде реалізовуватися і хто його виконуватиме [13, с. 3].

Звісно, що в європейському грантовому середовищі не лише ведуться дебати щодо норм та цінностей, яких мають дотримуватися експерти, але й випрацьовуються певні узагальнені норми етичної поведінки, які є консенсусом між зацікавленими сторонами і лягають в основу політик та положень про доброчесність. Зокрема, найбільш популярними консенсусними документами є Сінгапурська заява про доброчесність досліджень (the Singapore Statement on Research Integrity, 2011), Європейський кодекс поведінки щодо доброчесності досліджень (the European Code of Conduct for Research Integrity, 2017), Зайняття глобальною наукою: посібник із відповідальної поведінки в глобальному дослідницькому просторі (Doing Global Science: a guide to responsible conduct in the global research enterprise, 2016), Стимулювання доброчесності в дослідженнях (Fostering Integrity in Research, 2017), Етичні рекомендації для рецензентів (Ethical Guidelines for Peer Reviewers, 2013). Принагідно зазначимо, що дані документи визнаються не лише науковою спільнотою, а усіма, хто займається рецензування проєктів адже вони містять позиції та ідеї спільні для усіх напрямків та сфер експертної діяльності. Отже, спільними цінностями є:

1) Підзвітність експертів, яка передбачає, що кожен експерт повинен мати можливість пояснити та виправдати виставлений висновок чи оцінку тому чи іншому проєкту. Ця норма є важливою з тієї точки зору, що будь яка проєктна заявка стосується майбутніх результатів проєкту, які будуть фінансуватися саме на основі проведеної експертизи. В цьому контексті система експертного оцінювання зав'язана на висновки, які не можуть бути в достатній мірі обґрунтованими ані самим заявником, ані експертом. Наприклад, практично усі без виключення грантові організації в своїх аплікаційних заявках вимагають від заявника подати детальні часові рамки проєкту та описати очікувані етапи, результати та наслідки. Однак, як відомо, результати та хід мистецької роботи важко передбачити. І якщо подібний підхід є придатним для проєктів організаційного характеру (наприклад організація фестивалю, діджиталізація об'єктів культурної спадщини), то для проєктів, які передбачають наявність мистецької складової передбачення є сумнівним підходом. Наприклад, яким чином можна передбачити, що саме вийде з під пера письменника або пензля художника? Однак, оскільки прогнозування майбутнього успіху або перелік конкретних результатів проєкту є обов'язковим елементом проєктної заявки то заявник змушений пристосовуватися до вимог, які, насправді, він не може в достатній мірі обґрунтувати.

Однак, навіть якщо успіх в проєктній заявці є нібито прогнозований, то успішність самого проєкту, насправді, мало залежить від заявників, оскільки існує значна кількість зовнішніх та внутрішніх факторів, які можуть фатально вплинути на успішність проєкту на кожному з етапів його реалізації. Зокрема, це можуть бути зміни в попиту на кваліфіковану робочу силу, що викличуть дефіцит тих чи інших спеціальностей, політичні та економічні події, зміни в інституційних політиках, інші непередбачувані зовнішні обставини, а також особистісні та міжособистісні проблеми, що виникають у проєктній команді і призводять до її розпаду. Отже, експерт, який робить висновок про потенційну успішність проєкту та його здатність до реалізації зобов'язаний забезпечити високий рівень обґрунтованості свого рішення. Таке обґрунтування тим більш важливе, що саме від висновку експерта залежить прийняття рішення про розподіл достатньо великих або навіть дуже великих сум грошей. Більш того, від рішення експерта залежить існування того чи іншого проєктного колективу, хід розвитку культури та мистецтв, підвищення рівня обізнаності людей, на яких потенційно можуть вплинути результати проєкту.

Ще одним корупціогенним елементом на боротьбу з яким націлена підзвітність експертів є диспропорція між кількістю заявок на фінансування та реальною

можливістю грантового фонду підтримати їх. Тобто, чим вищою є ця диспропорція, тим вищим є ризик порушення етичних та моральних норм експертом. Через це, як показують дослідження, у експерта виникає поштовх до формування невиправданих висновків та надмірного акцентування уваги на дрібних або навіть незначних відмінностях від прийнятих для нього норм. В даному випадку класичним є приклад країн Бенілюксу де завдяки високому рівню фінансування рівень диспропорції становить не більше 20-30%.

Наступною причиною, чому очікуваний рівень експертності не завжди досягається полягає у тому, що зазвичай експерти через вимоги анонімності не отримують усієї належної інформації, необхідної для прийняття обґрунтованого рішення. Наприклад, експерти через відмінності в досвіді, контексті та використанні еталонних шаблонів виставлятимуть різні бали одному й тому ж самому проєкту. Це доволі яскраво підтверджується аналізом експертних оцінок, які виставлялися експертами Українського культурного фонду впродовж 2019-2023 років [12]. Іншим прикладом даної проблеми є експертне оцінювання міждисциплінарних або кроссекторальних проєктів, коли ті чи інші важливі елементи/заходи/події проєкту виходять поза межі безпосередньої компетентності експерта. Як результат, експерт оцінюючи лише ту частину в якій він є фахівцем щодо інших частин проєктної заявки, по суті, робить нічим необґрунтовані висновки.

Врешті-решт, не можна не звернути увагу на вплив зовнішніх технічних факторів на прийняття рішення експертом, які призводять до зниження рівня відповідальності. Тут говоримо про обмежені часові рамки проведення експертного оцінювання, фізичні та інтелектуальні здатності експерта до швидкого опрацювання великих об'ємів інформації, тиск зі сторони організації-грантодавача і, як результат, це спонукає окремих експертів до підготовки висновків низького рівня якості та нечітких обґрунтувань. І в цьому контексті, для окремих експертів насправді несуттєві фактори, такі, наприклад, як орфографічні помилки, стають основою для прийняття рішення чи формування погляду на можливу якість культурного продукту.

Чесність вимагає від експертів бути точними, відвертими та зрозумілими в усіх своїх комунікаціях. Тобто, якщо експерт вигадує або фальсифікує дані експертизи, подає результати експертизи в оманливий спосіб, або недостатньо відкрито говорить про невизначеність своїх суджень – він порушує даний принцип. Фактично даний принцип вимагає від експерта утриматися від неправдивих висновків та суджень. Зокрема, експерт не повинен приховувати від грантодавача важливу інформацію щодо автора грантової заявки, завідомо подавати нерелевантну та неправдиву інформацію при оцінці грантової заявки. Важливо розуміти, що через існуючу високу диспропорцію між підтриманими та непідтриманими заявками, залежність багатьох недержавних організацій від отримання зовнішніх грантів, або наявність певних прерогатив отриманих від реалізації успішних проєктів, значна частина організацій зі сфери культури та мистецтв наполегливо лобіюють своїх представників до складу експертних рад. При цьому, оскільки профіль експерта зазвичай відіграє важливу роль при конкурсному відборі експертів, більш досвідчені представники сфери культури та мистецтв, мають більше шансів, досягнути успіху. Однак, зазвичай досвідчені митці чи культурні менеджери мають мало часу для оцінювання значної кількості проєктних заявок, відповідно у них виникає спокуса делегувати частину або навіть більшу частину своєї експертної роботи своїм колегам чи помічникам і подати заявку під своїм іменем.

Однією з поширених етичних проблем є так званий грантрайтинг. Цей термін зазвичай використовують для означення мистецтва написання успішних грантових заявок на фінансування. В цьому випадку грантові заявки, які подаються від імені одного заявника, насправді написані зовсім іншою особою або групою осіб. Фактично грантрайтинг є порушенням норм чесності, оскільки робота з написання проєктної

заявки проводиться сторонньою людиною. Як результат, проєктна заявка формується не за ідейним принципом, а за принципом формалізму, стилістичності та риторики. Оскільки процес експертизи проєктних заявок повинен передусім оцінювати спроможність заявника, його ідею та можливість її реалізації, то проєктна заявка написана грантрайтером, по суті, спрямована на введення в оману експерта.

Іншою практикою є «подвійне подання», тобто практика подання тієї самої заявки в кількох конкурсних програмах на фінансування. При цьому мова не йде про сталість проєкту, а лише про фактичне дублювання ідеї. Як зазначають Стійн Конікс, Андреас де Блок та Кріст Вайсен, схема «подвійного подання» базується на декількох неетичних підходах: а) приховування інформації; б) самоплагіат; в) використання грантових коштів не за призначенням [13, с. 7].

Неупередженість експерта базується на тому, що він не дозволяє своїм власним думкам, інтересам, уподобанням, упередженням або інтересам установи/організації в якій він працює впливати на експертне рішення або судження. Таким чином, будь яке неупереджене рішення експерта має служити цілям культури та мистецтва. Відповідно, його рішення чи судження не повинні ґрунтуватися на упередженнях, інтересах третіх осіб чи будь-якій іншій упередженості. При цьому існує щонайменше дві схеми які примушують експерта порушувати норми неупередженості. Перша, пов'язана з тим, що виконання функцій експерта з експертизи культурно-мистецьких проєктів апіорі не може відбуватися в умовах повної неупередженості, оскільки експерт під час експертизи базується на власному досвіді та сприйнятті культури та мистецтва зазвичай доволі кардинально відмінному від досвіду та сприйняття заявника. Друга, пов'язана з політичним контекстом. Наприклад, під час експертизи проєктів експерту може бути запропоновано взяти до уваги такі речі, як географічний чи інституційний розподіл, застосування гендерних чи інших стандартів. Таким чином, відбувається втручання в експертне судження. Як результат, високу оцінку можуть отримати проєкти, які є оптимальними з політичної точки зору, але аж ніяк не з мистецької чи культурної. Іншим прикладом, може слугувати вплив успішності заявника або його послужний список, особисті досягнення, які, по суті, переважають в очах експерта реальну вартість проєкту як мистецького чи культурного прояву.

У цьому контексті варто зауважити, що в умовах достатньо вузького кола фахівців в тій чи іншій сфері культури та мистецтва України створюється ситуація про яку досить влучно було сказано Валентайном Коулі, що оцінювачами грантової заявки найімовірніше будуть найближчі конкуренти автора цієї заявки [14, с. 1335]. І це вже створює умови для виникнення неетичної ситуації.

Відповідальність вимагає від експерта враховувати потреби не лише вузької суспільної чи професійної групи, але й звертати увагу на потреби широких мас. Ця теза особливо важливою є для тих грантових установ чиє фінансування здійснюється за кошти платників податків. Фактично експерти зобов'язані, в першу чергу, оцінювати ті проєкти, які спрямовані на користь суспільству, які не порушують етичних принципів діяльності, пов'язаних з людьми та тваринами. Фактично експерти несуть відповідальність перед платниками податків, які йдуть на фінансування культурно-мистецьких грантових конкурсів.

Наступним елементом відповідальності є відношення до команд проєктів. Схеми грантової підтримки проєктів за визначенням базуються на певному чітко окресленому проміжку часу. Зазвичай, цей проміжок часу коливається від одного до трьох років. Виключенням з цього є грантова система Українського культурного фонду, яка базується максимально на піврічному хронологічному грантовому періоді. Отже, враховуючі ці терміни грантоотримувач змушений шукати чи винаймати для виконання допоміжних робіт по проєкту більш дешевий тимчасовий персонал, навіть за умови, що цей персонал виконує роботи, які в довгостроковій перспективі більш рентабельними були б для виконання більш кваліфікованим постійним штатним персоналом.

Іншим елементом відповідальності є відповідальне формування бюджетів проєктів. Зазвичай заявник подає заявку на отримання більшої суми коштів на реалізацію проєкту, ніж йому реально потрібно. Саме тому для експерта важливим є оцінювати проєктну заявку на відповідність мінімальному та максимальному розміру бюджетування, інституційній диференціації розміру гранту в залежності від ресурсоємності заходів, можливості витратити отримані кошти впродовж запланованого часу виконання заходів проєктної заявки.

5) Справедливість в роботі експерта означає, що експерт повинен виявляти належну повагу до усіх з ким йому доводиться взаємодіяти у культурному контексті та належним чином визнавати роботу і досягнення інших учасників культурно-мистецького процесу. Фактично, ця теза стосується належного рівня взаємодії з колегами-митцями, а також взаємодії з учасниками проєктів, членами команд, користувачами культурних послуг та спонсорами. Справедливість стосується всіх міжособистісних стосунків у культурі та мистецтві і в цьому сенсі збігається з іншими цінностями.

Підсумовуючи зауважимо, що вище зазначені етичні аспекти здійснення експертизи культурно-мистецьких проєктів звісно не є вичерпними і, напевно, вдасться здійснити вичерпне описання всіх можливих явищ щодо неетичної поведінки експертів або спонукання їх до прийняття етично сумнівних рішень. Тим не менше, зазначені 5 основних етичних проблем чітко сигналізують про наявність в системі експертизи культурно-мистецьких проєктів явищ, які змушують або стимулюють експерта до порушень. Уникнення ж контролю зі сторони грантодавача або організатора грантових конкурсів за цими проблемами зазвичай викликає з часом значні етичні та репутаційні втрати, а також, що найбільш важливо, нецільове використання фінансових ресурсів та розростання корупційних проявів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Розв'язання проблеми етики експертної діяльності в культурі вимагає комплексного підходу, що поєднує нормативне, інституційне та освітнє регулювання. Ключовими завданнями найближчого часу мають стати: формування публічної етичної рамки для оцінювання культурно-мистецьких проєктів, розроблення інструкцій з етичної поведінки експертів, підвищення прозорості конкурсних процедур та запровадження механізмів апеляції. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз кейсів успішної та провальної експертизи в культурній сфері, а також вивчення зарубіжних моделей етичного саморегулювання в експертних спільнотах. Подальші дослідження можуть бути зосереджені й на аналізі національних кейсів експертної діяльності у сфері культури, порівнянні з європейськими моделями грантової експертизи, а також розробці методичних рекомендацій щодо етичних стандартів для експертів у мистецькій сфері. Також доцільним є вивчення взаємозв'язку між якістю експертного середовища та результативністю державної підтримки культури.

Література

1. Анацька Н. В., Кравченко І. А., Пенюк В. Б. Абсолютна цінність життя – засадничий принцип сучасної екологічної етики. *Освітній дискурс : зб. наук. праць* / гол. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ «Наука-технології-інформація». 2024. № 48 (1–3). С. 7–17. doi: 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-1
2. Бабій Н. П. Взаємини традиційного і постмодерного у культурно-мистецькому просторі Івано-Франківська 80–90-х рр. XX ст. *Народознавчі зошити*. 2019. № 6 (150). С. 1708–1720. doi: 10.15407/nz2019.06.1708
3. Гречановська О. Вплив культурних конфліктів на освітній процес закладів вищої технічної освіти. *Педагогіка безпеки*. 2020. № 5 (2). С. 102–108. doi: 10.31649/2524-1079-2020-5-2-102-108

4. Драч І. Підтримка дослідницької доброчесності в системі університетського врядування: досвід Великої Британії. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2019. № 1(7). С. 26–50. doi: 10.31874/2520-6702-2019-7-1-26-50
5. Іванова Л. С. Самоосвітня компетентність як ключова професійна компетентність майбутнього педагога. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 4 (48). С. 150–155.
6. Квечко О., Марусик Н. Проблеми та перспективи мистецької освіти в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка ; ред. М. Пантук та ін. Дрогобич : Гельветика, 2023. № 70(1). С. 141–146. doi: 10.24919/2308-4863/70-1-20*
7. Компанієць В. В. Формування культури доброчесності в суспільстві та бізнесі (концептуальне осмислення). *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2024. № 86. С. 248–265. doi: 10.18664/btie.86.310234
8. Кузьменко А. О., Солодюк Н. В. Щодо актуальності розвитку культури академічної доброчесності на III рівні вищої освіти України. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2023. № 4(10). С. 73–80. doi: 10.52726/as.pedagogy/2023.4.10
9. Покотило К. М., Силкіна С. О. Академічна культура та доброчесність в архітектурному навчанні в умовах війни. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. № 3. С. 144–149. doi: 10.32782/philspsu/2023.3.26
10. Пономаренко О. В. Доброчесність як складова світоглядної культури та чинник життєтворчості. *Освітній дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. О. П. Кивлюк*. Київ : ТОВ «Наука-технології-інформація», 2023. № 47(12). С. 53–60. doi: 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-5
11. Про академічну доброчесність. *Голос України*. 2024. № 105. С. 3. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji10516a>
12. Статистика УКФ 2018–2023: аналітичний звіт. *Поточний архів Українського культурного фонду*. Спр. 10-05. Арк. 23.
13. Conix, S., De Block, A., & Vaesen, K. (2021). Grant writing and grant peer review as questionable research practices. *F1000Research*, 10, Article No 1126, 1–10. doi: 10.12688/f1000research.72950.1
14. Guthrie, S., Ghiga, I., & Wooding, S. (2018). What do we know about grant peer review in the health sciences? *F1000Research*, 6, Article No 1335. doi: 10.12688/f1000research.11917.2
15. Ghvinjilia, G. (2024). Eco-music and sustainable development — a new topic within the discipline of music history: the Georgian case. *Innovations in education: prospects and challenges of today: abstracts of 2nd Int. sci. and pract. conf. (January 16–19, 2024, Sofia, Bulgaria)* (pp. 25–28). Sofia: International Science Group. doi: 10.46299/ISG.2024.1.2
16. Herbert, D. L., Barnett, A. G., Clarke, P., & Graves, N. (2013). On the time spent preparing grant proposals: an observational study of Australian researchers. *BMJ Open*, 3, 1–6. doi: 10.1136/bmjopen-2012-002800
17. Kaplan, D., Lacetera, N., & Kaplan, C. (2008). Sample size and precision in NIH peer review. *PLoS ONE*, 3(7), Article No. e2761. doi: 10.1371/journal.pone.0002761

References

1. Anatska, N. V., Kravchenko, I. A., & Peniuk, V. B. (2024). Absolutna tsinnist' zhyttia – zasadnychi pryntsy suchasnoi ekolohichnoi etyky [Absolute value of life as a fundamental principle of modern ecological ethics]. *Osvitnii dyskurs – Educational discourse*, 48[1–3], 7–17. Kyiv: TOV "Nauka-tehnolohii-informatsiia" [in Ukrainian]. doi: 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-1
2. Babii, N. P. (2019). Vzaiemyny tradytsiinoho i postmodernoho u kulturno-mystetskomu prostori Ivano-Frankivska 80–90-kh rr. XX st. [Relations between tradition and postmodernism in the cultural and artistic space of Ivano-Frankivsk in the 1980s–1990 s]. *Narodoznavchi zoshyty – Ethnographic notebooks*, 6(150), 1708–1720 [in Ukrainian]. doi: 10.15407/nz2019.06.1708
3. Hrechanovska, O. (2020). Vplyv kulturnykh konfliktiv na osvitnii protses zakladiv vyshchoi tekhnichnoi osvity [Impact of cultural conflicts on the educational process in higher

technical education institutions]. *Pedahohika bezpeky – Safety pedagogy*, 5(2), 102–108 [in Ukrainian]. doi: 10.31649/2524-1079-2020-5-2-102-108

4. Drach, I. (2019). Pidtrymka doslidnytskoi dobrochesnosti v systemi universytetskoho vriaduvannia: dosvid Velykoi Brytanii [Support of research integrity in the system of university governance: UK experience]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 1(7), 26–50 [in Ukrainian]. doi: 10.31874/2520-6702-2019-7-1-26-50

5. Ivanova, L. S. (2023). Samoosvitnia kompetentnist' yak kluchova profesiina kompetentnist' maibutnoho pedahoha [Self-education competence as a key professional competence of a future teacher]. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka – Pedagogical Sciences: Theory and Practice*, 4(48), 150–155 [in Ukrainian].

6. Kvetsko, O., & Marusyk, N. (2023). Problemy ta perspektyvy mystets'koi osvity v Ukraini [Problems and prospects of art education in Ukraine]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues in the humanities*, 70(1), 141–146. Drohobych (Ukraine): Vydavnychiy dim "Hel'vetyka" [in Ukrainian]. doi: 10.24919/2308-4863/70-1-20

7. Kompaniets, V. V. (2024). Formuvannia kultury dobrochesnosti v suspilstvi ta biznesi (kontseptualne osmyslennia) [Formation of a culture of integrity in society and business (a conceptual understanding)]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Bulletin of the Economy of Transport and Industry*, 86, 248–265 [in Ukrainian]. doi: 10.18664/btie.86.310234

8. Kuzmenko, A. O., & Solodiuk, N. V. (2023). Shchodo aktualnosti rozvytku kultury akademichnoi dobrochesnosti na III rivni vyshchoi osvity Ukrainy [On the relevance of academic integrity culture development at the third level of higher education in Ukraine]. *Akademichni studii. Seriya "Pedahohika" – Academic Studies. Series "Pedagogy"*, 4(10), 73–80. [in Ukrainian]. doi: 10.52726/as.pedagogy/2023.4.10

9. Pokotylo, K. M., & Silkina, S. O. (2023). Akademichna kultura ta dobrochesnist' v arkhitekturmomu navchanni v umovakh viiny [Academic culture and integrity in architectural education during wartime]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriya: Filohiia – Slobozhansky Scientific Bulletin. Series: Philology*, 3, 144–149 [in Ukrainian]. doi: 10.32782/philspu/2023.3.26

10. Ponomarenko, O. V. (2023). Dobrochesnist' yak skladova svitohliadnoi kultury ta chynnyk zhyttietvorchosti [Integrity as a component of worldview culture and a factor of life-creation]. *Osvitnii dyskurs – Educational Discourse*, 47(12), 53–60. Kyiv (Ukraine): TOV "Nauka-tekhnohii-informatsiia" [in Ukrainian]. doi: 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-5

11. Pro akademichnu dobrochesnist' [On academic integrity]. (2024). *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 105, 3. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/ji10516a> [in Ukrainian].

12. Statystyka UKF 2018–2023: analitychnyi zvit [UCF Statistics 2018–2023: Analytical report]. (n.d.). *Potochnyi arkhiv Ukrainskoho kulturnoho fondu -Current Archive of the Ukrainian Cultural Fund*, Spr. 10-05, Ark. 23 [in Ukrainian].

13. Conix, S., De Block, A., & Vaesen, K. (2021). Grant writing and grant peer review as questionable research practices. *F1000Research*, 10, Article 1126, 1–10 [in English]. doi: 10.12688/f1000research.72950.1

14. Guthrie, S., Ghiga, I., & Wooding, S. (2018). What do we know about grant peer review in the health sciences? *F1000Research*, 6, Article 1335 [in English]. doi: 10.12688/f1000research.11917.2

15. Ghvinjilia, G. (2024). Eco-music and sustainable development — a new topic within the discipline of music history: The Georgian case. In *Innovations in education: prospects and challenges of today: Abstracts of the 2nd Int. sci. and pract. conf. (January 16–19, 2024, Sofia, Bulgaria)* (pp. 25–28). Sofia (Bulgaria): International Science Group [in English]. doi: 10.46299/ISG.2024.1.2

16. Herbert, D. L., Barnett, A. G., Clarke, P., & Graves, N. (2013). On the time spent preparing grant proposals: An observational study of Australian researchers. *BMJ Open*, 3, 1–6 [in English]. doi: 10.1136/bmjopen-2012-002800

17. Kaplan, D., Lacetera, N., & Kaplan, C. (2008). Sample size and precision in NIH peer review. *PLoS ONE*, 3(7), e2761. [in English]. doi: 10.1371/journal.pone.0002761

Berkovskyi V.

PhD in History, PhD

Associate Professor of the Department of Performing Arts and Culture

Kyiv National University of Technologies and Design

berkovskyi.vh@knutd.edu.ua

orcid.org/0000-0003-2349-9687

Burnazova V.

PhD in Pedagogy, Associate Professor

Head of the Department of Performing Arts and Culture

Kyiv National University of Technologies and Design

burnazova.vv@knutd.edu.ua

orcid.org/0000-0001-9678-8901

ETHICAL ASPECTS AND THREATS OF CULTURAL AND ARTISTIC PROJECTS EXPERTISE

The article raises the issue of the epistemological (i.e., cognitive) validity of an expert forecast regarding the feasibility and success of an art project, especially when the project has not yet been implemented and has no tangible results, because unlike technical or social projects, it is not always amenable to linear evaluation. The authors analyze how the institutional integrity of the expert community affects the credibility of cultural policy in general and the results of grant competitions in particular. An overview of approaches to the ethical regulation of expertise in the European scientific and cultural context is provided, in particular on the basis of the Singapore Statement on Research Integrity and the European Code of Conduct for Research Integrity. The author proposes principles for the formation of ethics of peer review in the field of culture, aimed at increasing transparency, professionalism and responsibility of experts, namely the practice of anonymous peer review, declaration of conflicts of interest, and expansion of the expert council to include specialists from different artistic fields. The conclusions emphasize the need to develop national codes of ethics for cultural experts similar to those in the scientific field and to introduce institutional mechanisms for the prevention of ethical violations.

Solving the problem of expert ethics in culture requires a comprehensive approach that combines regulatory, institutional, and educational regulation. The key tasks in the near future should be to form a public ethical framework for evaluating cultural and artistic projects, develop guidelines for the ethical behavior of experts, increase the transparency of competitive procedures, and introduce appeal mechanisms. A promising area for further research is the analysis of cases of successful and failed expertise in the cultural sector, as well as the study of foreign models of ethical self-regulation in expert communities.

Key words: project evaluation, ethics of peer review, cultural and artistic project, institutional integrity, grant support, biased evaluation, innovation evaluation.